

Naşteri mistice

Mircea Eliade (București, 28 februarie 1907 – Chicago, 22 aprilie 1986) a făcut studii de filozofie la București, încheiate cu o teză despre filozofia Renașterii (1928), și la Calcutta, India (decembrie 1928–decembrie 1931). Își susține doctoratul în filozofie, la București, cu o lucrare asupra gândirii și practicilor *yoga* (1933). Între anii 1933 și 1940, simultan cu o intensă activitate teoretică, beletristică și publicistică, ține cursuri de filozofie și de istoria religiilor la Universitatea din București. În timpul războiului, este atașat cultural al Ambasadei României la Londra (1940–1941) și al legației române de la Lisabona (1941–1945).

Din 1945 se stabilește la Paris, unde predă istoria religiilor, întâi la École Pratique des Hautes Études (până în 1948), apoi la Sorbona. Invitat în SUA, după un an de cursuri ținute ca *Visiting Professor* pentru „Haskell Lectures“ (1956–1957), acceptă postul de profesor titular și de coordonator al Catedrei de istoria religiilor (din 1985 Catedra „Mircea Eliade“) a Universității din Chicago.

Cronologia operei științifice și filozofice (prima ediție a volumelor): *Solilocvii* (1932); *Oceanografie* (1934); *Alchimia asiatică* (1935); *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne* (1936); *Cosmologie și alchimie babiloniană* (1937); *Fragmentarium* (1939); *Mitul reintegrării* (1942); *Salazar și revoluția în Portugalia* (1942); *Insula lui Euthanasius* (1943); *Comentarii la legenda Meșterului Manole* (1943); *Os Romenos, Latinos do Oriente* (1943). *Techniques du Yoga* (1948); *Traité d'histoire des religions* (1949); *Le Mythe de l'Éternel Retour* (1949); *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (1951); *Images et symboles* (1952); *Le Yoga. Immortalité et liberté* (1954); *Forgerons et alchimistes* (1956); *Das Heilige und das Profane*, 1957 (*Le Sacré et le profane*, 1965); *Mythes, rêves et mystères* (1957); *Birth and Rebirth*, 1958 (*Naissances mystiques*, 1959); *Méhistophélès et l'Androgyne* (1962); *Patañjali et le Yoga* (1962); *Aspects du mythe* (1963); *From Primitives to Zen* (1967); *The Quest*, 1969 (*La Nostalgie des origines*, 1970); *De Zalmoxis à Gengis-Khan* (1970); *Religions australiennes* (1972); *Occultism, Witchcraft and Cultural Fashions* (1976); *Histoire des croyances et des idées religieuses I–III* (1976–1983); *Briser le toit de la maison* (1986).

MIRCEA ELIADE

Nașteri mistice

Traducere de
MIHAELA GRIGORE PARASCHIVESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Mircea Eliade

Rites and Symbols of Initiation: Mysteries of Birth and Rebirth

© 1958 by Mircea Eliade

Published by arrangement with Harper Collins Publishers

Pentru traducere, s-a folosit și ediția franceză

Naissances mystiques, Gallimard, 1959.

© HUMANITAS, 1995, 2013, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ELIADE, MIRCEA

Nașteri mistice / Mircea Eliade;

trad. de Mihaela Grigore Paraschivescu. – București: Humanitas, 2013.

ISBN 978-973-50-2245-7

I. Grigore Paraschivescu, Mihaela (trad.)

291.37

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuvânt înainte

Cartea reunește cursurile Haskell pe care am avut privilegiul să le țin la Universitatea din Chicago în toamna anului 1956 sub titlul *Patterns of Initiation* (*Tipare inițiatice*). În pregătirea textului pentru publicare am adăugat o introducere și câteva referințe și note bibliografice, dar am păstrat prezentarea cerută de varianta orală originală a cursurilor. Așa cum o concep eu, cartea se adresează oricărui cititor nespecialist interesat de istoria spirituală a umanității. Din acest motiv m-am limitat la o descriere a fenomenului complex al inițierii numai în linii esențiale. Studii mai amănunțite ale anumitor aspecte se află în câteva din publicațiile mele anterioare.¹ Voi reveni la problema aceasta într-o carte aflată acum în lucru, *Death and Initiation* (*Moarte și inițiere*).

Doresc încă o dată să-mi exprim recunoștința rectorului Universității din Chicago, Comitetului pentru cursurile Haskell și decanului Facultății de teologie a Universității din Chicago pentru onoarea pe care mi-au acordat-o invitându-mă să predau cursurile Haskell în anul 1956. Fundația Bollingen a preluat cu generozitate cheltuielile pentru

1. *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris, 1951; *Le Yoga: Immortalité et liberté*, Paris, 1955, care a apărut și în traducere engleză: *Yoga: Immortality and Freedom* în toamna anului 1958, New York, Colecția Bollingen, nr. LVI; și *Forgerons et alchimistes*, Paris, 1956.

traducerea în limba engleză; doresc să-i asigur de recunoștința mea. Îi mulțumesc, de asemenea, traducătorului meu, domnul Willard R. Trask, pentru strădania de a realiza o reproducere fidelă a gândului și textului meu în engleză.

MIRCEA ELIADE

Catedra de istorie a religiilor

Universitatea din Chicago

Aprilie, 1958

Introducere

S-a spus adeseori că una dintre caracteristicile lumii moderne este dispariția oricăror rituri inițiatice semnificative. De importanță primordială în societățile tradiționale, inițierea semnificativă este practic inexistentă în lumea modernă occidentală. Diferitele credințe creștine păstrează, desigur, într-o măsură sau alta, urme ale unui mister inițiat. Botezul este esențialmente un rit inițiat; hirotonisirea implică o inițiere. Dar, să nu uităm, creștinismul a triumfat în lume și a devenit o religie universală tocmai pentru că s-a detașat de climatul misterelor greco-orientale și s-a proclamat o religie a mântuirii accesibilă tuturor.

Pe de altă parte, suntem îndreptățiți să numim „creștină“ lumea modernă în totalitatea sa? Dacă „omul modern“ există într-adevăr, aceasta este în măsura în care el refuză să se recunoască în termeni familiari concepției creștine despre om sau în termenii „antropologiei“ creștine, ca să folosim expresia oamenilor de știință europeni. Originalitatea omului modern, noutatea sa în comparație cu societățile tradiționale, constă tocmai în hotărârea sa de a se considera ființă pur istorică, în dorința sa de a trăi într-un cosmos fundamental desacralizat. Măsura în care a reușit omul modern să-și realizeze idealul este o altă problemă, pe care nu o vom aborda aici. Dar cert este faptul că idealul său nu mai are nimic comun cu mesajul creștin și că este, de asemenea, străin de imaginea pe care și-a conceput-o despre sine omul societăților tradiționale.

Prin ritul inițierii, omul societăților tradiționale reușește să cunoască și să-și asume această imagine. Evident, există mai multe tipuri și nenumărate variante de inițiere, corespunzătoare unor structuri sociale și orizonturi culturale diferite. Dar important este faptul că toate societățile premoderne (cele care au durat în Europa occidentală până la sfârșitul Evului Mediu, iar în restul lumii până la Primul Război Mondial) atribuie o importanță primordială ideologiei și tehnicilor inițierii.

În accepțiunea sa cea mai generală, termenul de inițiere indică un corpus de rituri și învățături orale al căror scop este producerea unei schimbări hotărâtoare în statutul religios și social al celui supus inițierii. În termeni filozofici, inițierea echivalează cu o schimbare fundamentală a condiției existențiale; la capătul încercărilor sale neofitul se bucură de o cu totul altă existență decât cea dinaintea inițierii: el a devenit *altul*. Dintre diversele categorii de inițiere, inițierea de pubertate este deosebit de importantă pentru înțelegerea omului premodern. Acolo unde există, aceste „rituri de trecere”¹ sunt obligatorii pentru toți tinerii tribului. Pentru a câștiga dreptul de a fi admis în rândul adulților, adolescentul trebuie să treacă printr-o serie de probe inițiatice: datorită acestor rituri și revelațiilor pe care ele le comportă, el va fi recunoscut ca membru de încredere al societății. Inițierea îl introduce pe novice în comunitatea umană și în lumea valorilor culturale și spirituale. El își însușește nu numai modelele de comportament, tehnicile și obiceiurile adulților, ci și miturile și tradițiile sacre ale tribului, numele zeilor și istoria creațiilor lor; în primul rând, el învață relațiile mistice dintre trib și Ființele supranaturale așa cum au fost ele stabilite la începutul timpului.

1. Cf. A. van Gennep, *Les Rites de passage*, Paris, 1909.

Fiecare societate primitivă posedă un ansamblu coerent de tradiții mitice, o „concepție despre lume“; și această concepție despre lume este cea care se revelează treptat novicei în timpul inițierii sale. Nu este vorba despre învățătură în sensul modern al cuvântului. Novicele trebuie să fie mai întâi pregătit spiritual pentru a deveni demn de învățătura sacră. Căci tot ceea ce învață despre lume și existența umană nu constituie cunoștințe în sensul pe care îl atribuim în prezent cuvântului, informații obiective și compartimentate supuse la nesfârșit corectărilor și adăugirilor. Lumea este creația unei Ființe supranaturale – creație divină și în consecință sacră în însăși structura sa. Omul trăiește într-un univers care, fiind de origine supranaturală, este de asemenea sacru din punctul de vedere al formei, uneori chiar în ce privește substanța sa. Lumea are o „istorie“: în primul rând, crearea ei de către Ființe supranaturale, iar apoi tot ceea ce a urmat – venirea Eroului civilizator sau a Strămoșului mitic, activitățile lor culturale, aventurile lor demiurgice și, în final, dispariția lor.

Această „istorie sacră“ – mitologia – este exemplară: ea povestește cum au apărut lucrurile, dar în același timp întemeiază întregul comportament uman și toate instituțiile culturale și sociale. Deoarece omul a fost creat și civilizat de Ființe supranaturale, comportamentul său și totalitatea activităților sale aparțin istoriei sacre, iar această istorie trebuie să fie păstrată cu grijă și transmisă intactă generațiilor următoare. În esență, omul este ceea ce este pentru că în zorii Timpului i s-au întâmplat anumite lucruri, lucruri povestite de mituri. Așa cum omul modern se proclamă ființă istorică, formată de-a lungul întregii istorii a omenirii, omul societății arhaice se consideră produsul final al unei istorii mitice, adică al unei serii de evenimente care au avut loc *in illo tempore*, la începutul Timpului. Dar în timp ce omul

modern vede în istoria care l-a precedat o lucrare absolut omenească și, mai cu seamă, crede că are puterea să o continue și să o perfecționeze la infinit, pentru omul societăților tradiționale tot ceea ce este semnificativ – deci creator și puternic – s-a petrecut *la începuturi*, în Timpul miturilor.

Într-un anume sens, s-ar putea spune că pentru omul societăților arhaice istoria este „închisă”, că s-a epuizat în cele câteva evenimente grandioase ale începutului. Revelând polinezienilor, *in illo tempore*, modalitățile de a pescui în apă adâncă, Eroul mitic a epuizat dintr-odată toate formele posibile ale acestei activități; de atunci, de câte ori merg la pescuit, polinezienii repetă gestul exemplar al Eroului mitic, adică imită un model transuman.

Dar, considerată corespunzător, această istorie conservată în mituri nu este închisă decât în aparență. Dacă omul societăților primitive s-ar fi mulțumit să imite *ad infinitum* cele câteva gesturi exemplare revelate de mituri, nu s-ar putea explica nenumăratele inovații pe care le-a acceptat de-a lungul Timpului. Nu există societate primitivă absolut închisă. Nu se cunoaște nici una care să nu fi împrumutat elemente culturale străine, care, ca urmare a împrumuturilor, să nu-și fi modificat, cel puțin sub anumite aspecte, obiceiurile, pe scurt, nici una care să nu fi avut o istorie. Dar, spre deosebire de societatea modernă, societățile primitive au acceptat toate inovațiile ca pe tot atâtea „revelații” de origine supraomenească. Obiectele sau armele care erau împrumutate, tiparele comportamentale și obiceiurile care erau imitate, miturile sau credințele care erau asimilate erau considerate a fi încărcate cu o putere magico-religioasă; într-adevăr, din acest motiv fuseseră ele observate și, cu efort, însușite. Mai mult, aceste elemente erau adoptate pentru că se credea că Strămoșii primiseră primele revelații culturale de la Ființele Supranaturale. Și, cum societățile tradiționale nu au o memorie istorică

în sensul strict al cuvântului, au fost suficiente câteva generații, câteodată chiar mai puțin, pentru ca o revelație recentă să fie investită cu tot prestigiul revelațiilor primordiale.

În ultimă instanță putem spune că, deși sunt „deschise“ istoriei, societățile tradiționale tind să proiecteze fiecare nouă achiziție în Timpul primordial, să includă toate evenimentele în același orizont atemporal al începuturilor mitice. Și societățile primitive sunt schimbate de istoria lor, deși uneori numai într-o proporție redusă, dar ceea ce le deosebește radical de societatea modernă este absența conștiinței istorice. Într-adevăr, această absență este inevitabilă având în vedere concepția asupra Timpului și antropologia caracteristice întregii omeniri preiudaice.

La această cunoaștere tradițională dobândesc acces novicii. Ei primesc o instruire îndelungată de la tutorii lor, asistă la ceremonii secrete, se supun unei serii de încercări. Și aceste încercări constituie în cea mai mare parte experiența religioasă a inițierii – întâlnirea cu sacrul. Majoritatea încercărilor inițiatice implică, mai mult sau mai puțin evident, o moarte rituală urmată de înviere sau de o nouă naștere. Momentul central din toate inițierile este reprezentat de ceremonia care simbolizează moartea novicelui și întoarcerea lui în rândurile celor vii. Dar el revine la viață ca un om nou, asumându-și un alt mod de a fi. Moartea inițiată semnifică sfârșitul imediat al copilăriei, ignoranței și condiției profane.

Pentru gândirea arhaică nimic nu exprimă mai bine ideea de sfârșit, de încheiere definitivă a ceva, decât moartea, așa cum nimic nu exprimă mai bine ideea de creație, facere, construire decât cosmogonia. Mitul cosmogonic servește drept paradigmă, model exemplar, pentru toate felurile de facere. Nimeni nu asigură mai bine succesul unei creații (un sat, o casă, un copil) decât copierea celei mai mari dintre

toate creațiile, cosmogonia. Mai mult, pentru că în ochii primitivilor cosmogonia reprezintă, în primul rând, manifestarea puterii creatoare a zeilor și, așadar, o irumpere prodigioasă a sacrului, ea este reiterată periodic pentru regenerarea lumii și a societății omenești. Căci repetiția simbolică a creației implică o reactualizare a evenimentului primordial, deci prezența zeilor și a energiilor lor creatoare. Întoarcerea la începuturi se traduce printr-o reactivare a forțelor sacre care s-au manifestat atunci pentru prima oară. Dacă lumea a fost readusă la starea din momentul când a luat ființă, dacă gesturile pe care le-au săvârșit zeii *pentru prima dată in illo tempore* au fost reproduse, societatea și întreg cosmosul au devenit ceea ce fuseseră atunci: pure, puternice, eficiente, cu toate posibilitățile intacte.

Fiecare repetare rituală a cosmogoniei este precedată de o regresie simbolică la Haos. Pentru a fi creată din nou, vechea lume trebuie să fie mai întâi anihilată. Diferitele rituri ocazionate de Anul Nou pot fi încadrate în două categorii principale: (1) cele care semnifică întoarcerea în Haos (stingerea focurilor, alungarea „răului” și a păcatelor, schimbarea completă a comportamentului obișnuit, orgiile, întoarcerea morților și (2) cele care simbolizează cosmogonia (aprinderea unor focuri noi, plecarea morților, repetarea actelor prin care Zeii au creat lumea, prezicerea solemnă a vremii pentru anul care începe). În scenariul riturilor inițiatice, „moartea” corespunde întoarcerii temporare în Haos; așadar, este expresia paradigmatică a *sfârșitului unui mod de a fi* – cel al ignoranței și iresponsabilității copilului. Moartea inițiatcă face posibilă *tabula rasa* pe care vor fi înscrise revelațiile succesive destinate formării unui om nou. Vom descrie mai târziu diferitele căi de naștere la o nouă viață, spirituală. Acum însă trebuie să observăm că această viață este concepută ca adevărata existență umană, pentru că este deschisă valorilor

spiritului. Ceea ce se înțelege prin termenul generic de „cultură“, cuprinzând toate valorile spiritului, este accesibil numai celor care au fost inițiați. Participarea la viața spirituală devine deci posibilă grație experiențelor religioase din timpul inițierii.

Toate riturile re-nașterii și resurecției și simbolurile pe care le implică arată că novicele a atins alt mod de existență, inaccesibil celor care nu au fost supuși încercărilor inițiatice, care nu au cunoscut moartea. Să reținem această caracteristică a mentalității arhaice: credința că o stare nu poate fi modificată fără a fi mai întâi *anihilată* – în cazul de față, fără moartea rituală a copilului ca semn al desprinderii lui de copilărie. Aceasta nu înseamnă că exagerăm importanța acestei obsesii a *începutului* care, pe scurt, este obsesia începutului absolut, a cosmogoniei. Pentru ca un lucru să fie bine făcut, trebuie să fie făcut ca *prima oară*. Dar prima oară lucrul – această clasă de obiecte, acest animal, acest comportament – nu a existat: când, *in illo tempore*, obiectul acesta, animalul acesta, obiceiul acesta au început să existe, a fost ca și când, prin puterea Zeilor, ființa s-a ivit din neființă.

Moartea inițiatrică este indispensabilă începutului vieții spirituale. Funcția ei trebuie înțeleasă în legătură cu ceea ce pregătește: nașterea într-un mod superior de a fi. După cum vom vedea, moartea inițiatrică este adesea simbolizată, de exemplu, prin întuneric, noapte cosmică, uter teluric, colibă, pântecul unui monstru. Toate aceste imagini exprimă mai mult regresia la o stare pre-formală, la un mod latent de a fi (complementar Haosului precosmogonic), decât anihilarea totală (în sensul în care, de exemplu, concepe moartea un membru al societății moderne). Aceste imagini și simboluri ale morții rituale sunt indisolubil legate de germinație, de embriologie; ele indică deja o nouă viață în curs de pregătire. Evident, cum vom arăta mai departe, există

și alte valorizări ale morții inițiatice: de exemplu, comuniunea cu morții și Strămoșii. Dar aici, din nou, putem să distingem același simbolism al începutului: începutul vieții spirituale, făcut posibil în acest caz de întâlnirea cu spiritele.

Pentru gândirea arhaică, prin urmare, omul este *făcut* – el nu se face singur. Bătrânii inițiați, maeștrii spirituali sunt cei care îl fac. Dar aceștia aplică revelațiile pe care le-au primit la începutul Timpului de la Ființele supranaturale. Ei nu sunt decât reprezentanții acestor Ființe; într-adevăr, în multe cazuri, ei le întrușipează. Aceasta înseamnă că pentru a deveni efectiv om este necesară asemănarea cu un model mitic. Omul se recunoaște ca atare (ca om) în măsura în care nu mai este „om natural“, în care este făcut a doua oară respectându-se un canon paradigmatic și transuman. Noua naștere inițiatcă nu este naturală, deși se exprimă uneori prin simboluri obstetrice. Această naștere cere rituri instituite de Ființele supranaturale, așadar este o operă divină, creată de puterea și voința acelor Ființe; ea aparține nu „Naturii“ (în sensul modern, secularizat al cuvântului), ci istoriei sacre. A doua naștere, inițiatcă, nu o repetă pe prima, nașterea biologică. Pentru a atinge modul de existență al inițiatului, trebuie să se cunoască realitățile care nu aparțin naturii, ci biografiei Ființelor supranaturale, așadar istoriei sacre conservate de mituri.

Chiar și când par să vizeze fenomene naturale – cursul soarelui, de exemplu – miturile se referă la o realitate care nu mai este realitatea Naturii, așa cum o cunoaște astăzi omul modern. Pentru primitiv, Natura nu este pur și simplu naturală, ea este în același timp super-natură, adică manifestare a unor forțe sacre și realități transcendente. A cunoaște miturile nu înseamnă (cum se credea în secolul trecut) a adevini conștient de regularitatea anumitor fenomene cosmice (cursul soarelui, ciclul lunii, ritmul vegetației etc.),

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
<i>Introducere</i>	7
I. MISTERE ÎNIȚIATICE ÎN RELIGIILE PRIMITIVE	
Remarci preliminare	16
Terenul sacru	20
Despărțirea de mamă	25
Misterul inițierii Kurnai	29
Ființa supremă și inițierea în tribul Yuin	32
Simbolismul morții inițiatice	35
Semnificația încercărilor inițiatice	37
Inițiere și regenerare colectivă	44
II. ÎNCERCĂRI ÎNIȚIATICE	
<i>Bull-roarer</i> și circumcizia	47
Simbolismul subinciziei	54
Inițierea în Țara de Foc	60
Scenariile morții inițiatice	65
Înghițirea de către un monstru	72
Treptele revelației	76
III. DE LA RITURILE TRIBALE LA CULTELE SECRETE	
Inițierea fetelor	81
Trepte în inițierile feminine	87
Un cult secret australian care încă mai există	91
Simbolismul inițiatice al <i>regressus ad uterum</i>	97
Simbolismul noii nașteri în inițierile indiene	99
Sensurile multiple ale simbolismului embriologic	107

IV. INIȚIERI INDIVIDUALE ȘI SOCIETĂȚI SECRETE

Coborârea în Infern și inițierile eroice	112
Simbolismul inițiatice al Symplegadelor	117
Inițieri individuale: America de Nord	121
Societățile de dans Kwakiutl	124
Societățile secrete masculine	131
Motive inițiatice comune riturilor de pubertate și societăților secrete	141
Societățile secrete feminine	147
Antagonism și atracție reciprocă	152

V. INIȚIERI EROICE ȘI INIȚIERI ȘAMANICE

A fi cuprins de starea <i>bersekr</i>	156
Inițierea lui Cuchulainn	163
Simbolismul căldurii magice	166
Inițierile șamanice	169
Probele inițiatice ale șamanilor siberieni	173
Rituri publice ale inițierilor șamanice	179
Tehnici ale extazului	183
Inițierile vracilor australieni	186
Influențe asiatice în Australia	192

VI. TEME INIȚIATICE ÎN MARILE RELIGII

India	198
Urme ale riturilor de pubertate în Grecia antică	206
Eleusis și misterele elenistice	208
Creștinismul și inițierea	218
Supraviețuirea motivelor inițiatice în Europa creștină	227
Motive inițiatice și teme literare	232
Câteva remarci finale	238
Epilog	243
<i>Indice</i>	249